

АНАЛІТИЧНІ КАУЗАТИВИ РАДОСТІ В ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано аналітичні конструкції, які позначають каузацію радості у польській мові. Аналітичні каузативи групують на агентивні та неагентивні, агентивні, своєю чергою, – на конативні та неконативні. Приклади з неагентивними каузативами представлені двома семантичними структурами, залежно від наявності чи відсутності агенса. Основним критерієм класифікації каузативів є причина (або каузатор) емоції.

Ключові слова: каузатив, каузатор, агенс, екперієнцер, агентивність, неагентивність.

Вступ

Статтю присвячено дослідженню аналітичних конструкцій, які позначають каузацію радості в польській мові. До проблеми мовної об'єктивації каузації емоцій у своїх дослідженнях зверталися такі російські, українські та польські мовознавці, як В. Апресян, О. Падучева, С. Полежаєва, Н. Міхеєва, Г. Хрупіна, К. Киричок, А. Миколайчук та ін. Як і більшість дослідників, ми розглядаємо каузативність як семантичну категорію, яка виражає причинно-наслідкові зв'язки між реаліями позамовної дійсності.

Під аналітичним способом каузації емоцій ми розуміємо конструкції, до складу яких входить допоміжне дієслово та іменникова назва емоції. У польській мові функціонують такі аналітичні каузативи радості: *wywoływać radość* 'викликати радість', *dawać radość* 'давати радість', *naprawać radością* 'приносити радість', *napelniać radością* 'наповнювати радістю', *sprawiać radość* 'приносити радість', *dawać zadowolenie* 'давати задоволення', *wywoływać zadowolenie* 'викликати задоволення', *sprawiać satysfakcję* 'приносити задоволення', *dawać satysfakcję* 'давати задоволення', напр.:

Dekoracja wielkanocna musi mieć coś takiego, co wywołuje radość, przywołuje wiosnę [M. Rubaszewska. Zając w krótkich spodenkach]; *Jakże nie miała być dumna, że samo jej zbliżenie się przemienia takiego człowieka jak on do niepoznania, że napelnia go radością i życiem* [T. Dołęga-Мо-

stowicz. Trzecia plec]; *Może nie było w tym nic ciekawego, jednak samo patrzenie w otwartą przestrzeń sprawiło radość* [A. Bart. Fabryka Muchłapek]; *Trafnie wybrany zawód daje satysfakcję, poczucie przydatności, a nawet niezbędności w pracy oraz możliwości pełnej samorealizacji* [D. W. Kujawa. Opieka rodziny w procesie orientacji zawodowej]; *To, co może przynieść dobry skutek w stosunku do normalnego człowieka, tylko zachęca i sprawia satysfakcję patologicznemu oprawcy* [A. Anonimus. Nie nadaje się, przecież to jeszcze szczeniak].

Саме допоміжні дієслова є основою синтаксичних конструкцій, оскільки вони використовуються для позначення каузації емоційного стану і в парі з емотивом-номінативом позначають інтенсифікацію емоції та посилення її впливу на об'єкт комунікативної ситуації. Вони містять у собі інформацію про внутрішні переживання об'єкта комунікативної ситуації, пояснюючи мотиви його дій.

До аналітичного способу ми також відносимо об'єктивацію каузації радості за допомогою фразеологічних одиниць, як-от: *doprowadzić do siódmego nieba* 'підняти на сьоме небо, ошчасливити', *wprawić w dobry humor* 'викликати гарний настрій', *pogodnie nastroić* 'налаштувати на гарний настрій', *wprawić w zadowolenie* 'викликати задоволення', *wprawić w radość* 'викликати радість', *wprawić w radosne osłupienie* 'викликати радісний стан', *wprawić w euforię* 'викликати ейфорію', *wprawić w szal radości* 'викликати безмежну радість', напр.:

Te moje poszukiwania wprawiły ją w dobry humor [H. Grynberg. Życie ideologiczne, osobiste, codzienne i artystyczne]; *Na szczęście liczba gotowych na wszystko fanatyków nie jest zbyt wielka, nawet jeśli ich wyczyny wprawiają w radość tłumy ogarniętych resentymentem wielbicieli* [J. Hołówna. Albo my, albo oni]; *Patrzenie na zielieniejące pąki drzew, kwitnące krzewy i pierwsze kwiaty wprawia w radosny nastrój i podnosi odporność* [L. Krysiak. Uzdrawiająca siła wiosny].

Теоретичне підґрунтя

У семантичній структурі комунікативних ситуацій, які описуються за допомогою аналітичних каузативів, ми виділяємо такі актанти: причину емоції (або каузатор), у ролі якої можуть виступати події, стани, предмети, що викликають у об'єкта емоційний стан; суб'єкт емоції (або агенс) – той, хто здійснює емоційний вплив, об'єкт емоції (або експерієнцер) – той, хто переживає емоційний стан. Варто зазначити, що каузатор та агенс у деяких комунікативних ситуаціях можуть ототожнюватися, напр.: *Świadomość tego, że się rozwijam oraz że wszystko jest za darmo, napawa mnie uczuciem dawno mi nie znanego szczęścia...* [J. Zaruba. Z pamiętników bywalca].

Українська мовознавчиня К. Киричок у своїй статті «Особливості вживання дієслів каузативу радості в німецькій, французькій, англійській, російській та українській мовах» у ситуаціях, які позначають каузатив радості, виділяє два актанти: учасника, який є носієм емоції, відчуває її (експерієнцера), та учасника, який є причиною цієї емоції (стимул) (Киричок, 2015, с. 133). Дослідниця описує каузативи радості шляхом аналізу ситуацій, у яких вони вживаються, напр.: повідомлення експерієнцеру приємної новини, виконання стимулом дії, що каузує у експерієнцера почуття радості, приємна подія (внутрішня, зовнішня), спостереження за стимулом (за натурфактом, за артефактом), фізичне відчуття, яке каузує радість у експерієнцера (Киричок, 2015, с. 140–141).

Російська лінгвістка Н. Міхеєва у своїй праці «Каузатив емоціонального состояния и эмоционального отношения в испанском языке» у семантичній структурі висловлювань, які позначають емоційний стан та емоційне ставлення, виділяє такі компоненти: причину емоції, каузативне дієслово, іменникову назву емоції,

суб'єкт емоції та її об'єкт (у випадку емоційного ставлення) (Міхеєва, 2007, с. 49). Кожен компонент такої семантичної структури має свою синтаксичну реалізацію: каузатор займає синтаксичну позицію підмета, допоміжне дієслово – присудка, іменникова назва емоції – прямого додатка, суб'єкт – прямого чи непрямого додатка або обставини, а об'єкт – непрямого додатка (Міхеєва, 2007, с. 50).

Для аналізу аналітичних конструкцій, які містять каузатив емоції, дослідниця використовує дві семантичні структури:

1. Для аналізу емоційного стану: «А робить так, що В відчуває емоційний стан», де А – причина (каузатор) емоційного стану, а В – суб'єкт емоційного стану.
2. Для аналізу емоційного ставлення: «А робить так, що В відчуває емоційне ставлення щодо С», де А – причина (каузатор) емоційного ставлення, В – суб'єкт емоційного ставлення, а С – об'єкт емоційного ставлення (Міхеєва, 2007, с. 49).

Варто зазначити, що в ролі суб'єкта емоції може виступати не лише жива істота. Він може виражатися метонімічно – через назву частини тіла або нематеріальної складової людини (*serce, oczy, dusza*), наприклад: *Film robi wrażenie i napelnia serce niepohamowaną radością, że są na świecie ludzie, którzy fascynują się starożytnym Rzymem* [C. Rebus. Rzymianie opanują Elbląg]; *Świadomość stałego poddawania się woli Nieba napelnia moją duszę największą radością* [T. Duszc. Głos Ojca Pio, nr 54].

Так само, як і дієслівні предикати, аналітичні каузативи ми поділяємо на агентивні (конативні і неконативні) та неагентивні (Закусило, 2018, с. 41). За В. Апресян, конативні каузативи мають таку семантичну структуру: «Людина А1 здійснює зусилля А3, скеровані на те, щоб викликати емоцію Х у людини А2», а неконативні: «Виконуючи дію А3, людина А1 викликає емоцію Х у людини Х2» (Апресян, 2013, с. 56–57).

Неагентивні каузативи, залежно від наявності чи відсутності агенса, також мають дві семантичні структури:

- 1) «Дії, події чи властивості А1 викликають емоцію Х у людини А2»;
- 2) «Абстрактні поняття, конкретні реалії чи події викликають емоцію Х у людини А2».

Метою нашого дослідження є опис та аналіз семантичної структури аналітичних каузативів, що виражають каузатив радості.

Методи та матеріал дослідження

Для досягнення поставленої мети у нашому дослідженні ми використали методи аналізу та класифікації. Основним критерієм поділу каузативів ми вважаємо причину, або каузатор, емоції. Аналіз фактичного матеріалу показує, що переважна більшість прикладів каузативів радості у польській мові мають зовнішні причини. Матеріал для дослідження було зібрано з Національного корпусу польської мови¹.

Результати дослідження

Агентивні конативні каузативи (семантична структура: «Людина А1 здійснює зусилля А3, скеровані на те, щоб викликати емоцію Х у людини А2»):

Kisiel po prostu ożywił pismo i dawał satysfakcję czytelnikom, skazanym na jednostronną i jednostrajną publicystykę oficjalnej prasy [Т. Kwiatkowski. Panopticum]; *Nie miał czasu dla swoich dzieci, teraz daje radość innym maluchom* [А. Karpeta. Zabawki elektryka]; *Gramy w piłkę nie tylko, żeby walczyć o wygrane, ale przede wszystkim, by dawać radość kibicom* [R. Musioł. Niemcy – faworyt na papierze].

Конструкції з агентивними конативними каузативами можуть мати збірний агенс, напр.: *A na zakończenie w dobry humor wprowadziła wszystkich Kapela ze Śląska* [М. Zawała. Ruch dla zdrowia]; *Uczniowie Szkoły Podstawowej nr 9 w Inowrocławiu sprawiają radość niepełnosprawnym dzieciom z całej Polski* [D. Nawrocki. “Marzycielska poczta” w małopolskiej “Dziwiątce”].

Як уже було зазначено вище, іноді у конструкціях з агентивними конативними предикатами агенс і експерієнцер можуть поєднуватися в одному актанті, напр.: *Leżę od 10 dni na grupę, jestem po prostu chory. Wynika z tego, że nie będę na zjeździe w Bydgoszczy, co napelnia mnie radością* [Е. Stachura. Listy do pisarzy].

Агентивні неконативні каузативи (семантична структура: «Виконуючи дію А3, людина А1 викликає емоцію Х у людини А2»):

Żeby zrozumiał, że ja jestem beznadziejna i powinien sobie znaleźć inną żonę, która da mu satys-

fakcję i jako elegancka pani domu, i jako kochanka [Е. Siarkiewicz. Kuźnia głupców].

У семантичній структурі неагентивних каузативів агенс наявний не завжди. Тому, залежно від наявності чи відсутності агенса, ми виділяємо дві семантичні структури:

- 1) «Дії, події чи властивості А1 викликають емоцію Х у людини А2»;
- 2) «Абстрактні поняття, конкретні реалії чи події викликають емоцію Х у людини А2». Каузатором у таких випадках виступають абстрактні поняття, предмети, їх властивості, події тощо.

Неагентивні каузативи (семантична структура: «Дії чи властивості А1 викликають емоцію Х у людини А2»):

• Каузатор – поведінка, дії агенса:

Jakże nie miała być dumna, że samo jej zbliżenie się przemienia takiego człowieka jak on do niepoznania, że napelnia go radością i życiem [Т. Dołęga-Mostowicz. Trzecia płeć]; *To szczęśliwe życie Hunzów jest proste, wypełnione pracą która im sprawia radość i daje satysfakcję* [М. Grodecka. Wegetariańskie okruchy]; *Renatę widywałem rzadko, bo stale gdzieś krążyła albo nocowała w aresztach, co wprawiało ją w dobry humor* [J. Stawiński. Piszczyk]; *Żarty Romana Smogorzewskiego wprawiły w dobry nastrój obecnych na sali* [А. Nowińska. Mazowieckie To i Owo].

У конструкціях з неагентивними предикатами агенс та експерієнцер також можуть сумішатися в одній особі, напр.: *Praca z kamertonami daje satysfakcję i zadowolenie, gdyż działanie jej występuje na głębokim i potężnym poziomie zaawansowania umysłu* [В. Romanowska. Kamertony i muzykoterapia w leczeniu dźwiękiem]; *Nawet kilka godzin, wypełnionych odpowiednimi zajęciami prowadzonymi przez osoby do tego przygotowane, może dać radość obu zmęczonym stronom* [М. Szymańska. Senior w rodzinie].

• Каузатор – результат праці агенса:

Ze szczególną uwagą czytam felietony Pani Barbary Sikory, ponieważ wprowadzają mnie w dobry humor [А. Duś. Co tydzień jaworzno]; *Ich wydany przed dwoma laty debiut (bez tytułu) wprawił w euforię krytyków i słuchaczy* [Т. Rozwadowski. Komercja bez zdrady]; *Widzowi wystawa daje satysfakcję, ale nie porusza głębszej nuty, nie zmusza do myślenia, nie inspirowuje do dyskusji* [P. Sarzyński. Damski Panteon].

¹ Narodowy korpus języka polskiego [Electronic resource]. – Mode of access: <http://nkjp.pl>.

- **Каузатор – емоції агенса:**

Moja złość wprawia tamtą w dobry humor [K. Kofta. Złodziejka pamięci].

- **Каузатор – характерні риси агенса:**

...nieoczekiwana hojność Jekuany wprawila w radosne osłupienie i mnie, i wszystkich obecnych Arawaków [A. Fiedler. Orinoko].

Неагентивні каузативи (семантична структура: «Абстрактні поняття, конкретні реалії чи події викликають емоцію X у людини A2»):

- **Каузатор – абстрактні поняття:**

Wydaje mi się jednak, że jeśli człowiek ma własne żywe wartości kulturowe, to poznawanie, smakowanie innych kultur sprawia radość [A. Michnik. Z Delajlamą]; *W dobry humor wprowadzał ją każdy znak z innego świata, czyli dowód, że człowiek na ziemi nie jest sam, ale w towarzystwie* [Cz. Miłosz. Dolina Issy]; *Dekoracja wielkanocna musi mieć coś takiego, co wywołuje radość, przywołuje wiosnę* [M. Rubaszewska. Zając w krótkich spodenkach]; *Choroba (...) daje nam sygnał, aby porzucić to, co sprawia ból, i zacząć zajmować się tym, co daje radość* [M. Grochowska. Wyobraź sobie].

- **Каузатор – конкретний предмет:**

Wiadomo, że nie kupię mu deskorolki albo roweru, które sprawiają radość chłopcom w jego wieku, więc staram się o sprzęt rehabilitacyjny [A. Góra. Kamil chce się leczyć]; *Samogon śmierzdział piwnicą, ale wprawiał w dobry humor, rozluźniał* [A. Kozioł. Pociąg do Stalinorodu i inne opowiadania]; *Po przedstawieniu wielu gości skorzystało z możliwości zakupu płyty, która na pewno uprzyjemni im święta i wprawi w cudowny, magiczny nastrój* [H. Bogaczyk. Jasełka w szkole podstawowej w Potaśni].

- **Каузатор – явища природи:**

Padający śnieg sprawia radość dzieciom, niestety mniej zadowoleni są z tego zapewne dorośli [Nakielski czas. Problem z odśnieżaniem dla właścicieli prosesji]; *Zupełnie widoczne pogarszanie się pogody wprawilo w dobry humor bosmana Nowickiego, wiatr bowiem zapewniał zniknięcie dokuczliwych meszek* [A. Szklarski. Muza]; *Wiosenny dzień pełen słońca nastrajał pogodnie ...* [W. Żurkowski. Za kurtyną mroku. Zabawa w chowanego].

- **Каузатор – навколишній світ:**

Wszystko tu napawa radością, i ta bujna, soczysta zieleń, i smukłe palmy targane ustawicznie wiatrem, choć wydaje się, że nic gwałtowne-

go nie dzieje się w przyrodzie, i odległe horyzonty [J. Gać. W ojczyźnie Majów]; *Przyjemnie było nie tylko patrzeć na te kolory, ale nawet ich dotyk i zapach sprawiał radość* [L. Wójcik. Zabawonauka]; *Kwitnące okazy storczyków sprawiają radość oczom* [B. Szymańska. Wprowadź trochę egzotyki do swojego domu]; *Żywe odcienie żółci, pomarańczy czy zieleni wspaniale wpływają na psychikę, wprawiając nas w radosny nastrój* [I. Grek. Energia barw czy spokój i elegancja].

- **Каузатор – інформація:**

Arletkę wiadomości o pomyslnym zakończeniu przedsięwzięcia wprawila w istny szal radości [T. Dołęga-Mostowicz. Drugie życie doktora Murka]; *Tekst wprawił go w dobry humor* [M. Malicki. Ostatnia]; *Notatka w TOP ... o tym, że prezydent wetując ustawę podatkową sprawia radość tylko najbogatszym ...* dotknęła mnie [Telefoniczna opinia publiczna. Gazeta, nr 278].

- **Каузатор – твори мистецтва:**

Spotykasz w tej podróży obrazy, które wywołują radość, nostalgię [M. Karwiński. Nie tulko biegun].

Висновки

Предметом нашого аналізу були аналітичні каузативи радості, які містять допоміжне дієслово та іменникову назву емоції. У досліджуваному матеріалі було виявлено агентивні та неагентивні каузативи. Агентивні каузативи ми аналізували за умисністю чи неумисністю виконання дій агенсом. Відповідно до цього, було виокремлено дві групи агентивних каузативів: конативні та неконативні. Серед неагентивних каузативів, залежно від наявності чи відсутності агенса, ми також виділили дві групи. Поміж конструкцій із неагентивними каузативами, у яких наявний агенс, найбільш численну групу становлять приклади, у яких каузатором виступає поведінка та дії агенса. Конструкції з неагентивними каузативами, у яких агенса немає, найповніше представлені у прикладах із такими каузаторами, як абстрактні поняття, явища природи, навколишній світ. Серед аналітичних каузативів радості у польській мові найбільшу частотність виявляють конструкції, що містять назву *radość*: *dawać radość*, *wywoływać radość*, *sprawiać radość*, *napępniać radością*, *napawać radością*.

Список використаної літератури

- Апресян В. Ю. Семантика эмоциональных каузативов: статус каузативного компонента / В. Ю. Апресян // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. По материалам международной конференции «Диалог 2013». – Москва, 2013. – Вып. 12 (19). – С. 43–57.
- Закусило Д. І. Репрезентація каузації гніву у польській мові / Д. І. Закусило // Мова і культура. – Київ, 2018. – Вип. 21. – Т. IV (193). – С. 40–46.
- Киричок К. О. Особливості вживання дієслів каузації радості в німецькій, французькій, англійській, російській та українській мовах / К. О. Киричок // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – Київ : Логос, 2015. – Вип. 27. – С. 131–143.
- Михеева Н. А. Каузация эмоционального состояния и эмоционального отношения в испанском языке : дис. канд. филол. наук : 10.02.05 / Наталья Алексеевна Михеева. – Москва, 2007. – 187 с.

Daryna Zakusylo

ANALYTICAL CAUSATIVES OF HAPPINESS IN THE POLISH LANGUAGE

Background. *The research is focused on the analysis of analytical constructions that denote the causation of joy in the Polish language. We understand the analytical method of causation emotions as the constructions which include an auxiliary verb and nouns of emotion. In the Polish language, such analytical constructions function as wywoływać radość, dawać radość, napawać radością, napęlniać radością, sprawiać radość, dawać zadowolenie, wywoływać zadowolenie, sprawiać satysfakcję, dawać satysfakcję. We also regard as the analytical method the objectification of the causation of joy with the help of phraseological units, such as doprowadzać do siódmego nieba, wprowadzić w dobry humor, pogodnie nastroić, wprowadzić w zadowolenie, wprowadzić w radość, wprowadzić w radosne osłupienie, wprowadzić w euforię, wprowadzić w szal radości.*

Purpose. *The purpose of this study is to describe and analyze the semantic structure of analytical causatives which express the causation of joy.*

Methods. *In our study, we use the methods of analysis and classification.*

Results. *We divide analytical constructions which express the caution of joy into the agentive (conative and non-conative) and non-agentive. Among the non-agentive causatives, we also distinguish two groups depending on the presence or absence of the agent. The first group includes predicates with the causator which denotes the behavior, actions, the characteristic features of the agent, the results of his work, and emotions. The second group includes predicates with the causator which denotes abstract concepts, concrete objects, events, information, phenomena of nature, the world around us, and the works of art.*

Discussion. *We defined that in constructions with inactive causatives, in which there is an agent, the most numerous group includes examples where the causator is represented by the agent behavior and acts. Constructions with the non-agentive causatives, in which the agent is absent, are most fully represented by examples with such causators as abstract concepts, natural phenomena, and the surrounding world.*

Keywords: causative, causator, agent, experiencer, agentive, non-agentive.

Матеріал надійшов 13.11.2018